

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т. Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Про деякі проблеми філософської антропології

Поняття людини, насамперед, охоплює загальнородові риси, що відрізняють людину від інших живих істот: її біологічна структура, а також загальні прояви соціальної суті: свідомість, мова, здатність до праці та творчості. Прийнято говорити про біосоціальну природу людини, а точніше — соціо-біологічну, оскільки в сутності людини переважає соціальне.

Для характеристики людини як індивідуального феномена філософія використовує ряд понять. Найважливіші з них — «індивід», «особистість», «індивідуальність».

Поняття «індивід» використовується для позначення будь-якого окремо взятого представника людського роду. Це поняття підкреслює передусім біологічні характеристики людини: здоров'я, фізичну красу, задатки здібностей, успадковані особливості психіки тощо.

Поняття «особистість» містить у собі сукупність усіх соціальних ролей даної людини, всіх суспільних відносин, а також настанов суспільної моралі. Тобто людина як особистість — це суб'єкт суспільних відносин.

Поняття «індивідуальність» визначає зміст неповторного духовного світу людини, воно акцентує увагу на тому особливому, специфічному, своєрідному, що відрізняє дану конкретну людину від інших людей. В індивідуальності ми відмічаємо її самобутність та оригінальність. Вони є наслідком соціально значущих рис індивіда, які комбінуються в ньому десь несподівано та непрогнозовано, визначаючи духовну своєрідність та соціальну відмінність.

Оскільки пріоритетну роль серед характеристик людини займає особистісна, важливою є проблема соціалізації людини, тобто залучення її до суспільного життя. Найперше вона соціалізується через посередництво форм, вироблених соціальним досвідом попередніх поколінь (звичаї, традиції).

Іншою формою соціалізації людини є соціалізація через соціально-правові норми. Вони виникають у класовому суспільстві і на відміну від попередніх форм є завжди осмисленими і законодавчо оформленими.

І, нарешті, ще одна, найбільш значуща форма соціалізації — мова як особлива інфраструктура суспільства. Як засіб комунікації мова поєднує суспільну та індивідуальну свідомість, робить людину по-справжньому соціальною.

Відомий французький філософ А.Камю пише в есе «Міф про Сізіфа» — «Є тільки одне фундаментальне питання філософії. Це питання про те, варте чи не варте життя того, щоб його прожити. Усе інше — чи має світ три виміри, чи час вічний — другорядне». Це ключове питання має й іншу трактовку: в чому сенс (сене) життя? Сама постановка цього питання свідчить про те, що існують сумніви в наявності такого сенсу. Серед багатьох підходів до вирішення цієї складної проблеми можна виділити три головних: сенс життя споконвічно властивий життю в його глибинних основах; сенс життя є поза межами життя; сенс життя створюється самим суб'єктом. Об'єднує всі три підходи фактична згода з думкою, що життя є безглуздом — за формулою Еклезіаста: «Все суєта та ловля вітру».

Для першого підходу найбільш характерним є релігійне тлумачення життя.

Єдине, що придає життю абсолютний смисл, це дієва співучасть у справах божих, бо це дає надію на вічне потойбічне життя в раю. Емпіричне життя є безглуздом. В основі другого підходу лежить секуляризована (тобто переведена в ранг світської) релігійна ідея — людина здатна побудувати рай на землі, бо потойбічного світу немає. Це суспільство, побудоване на началах добра та справедливості (комунізм, досконала демократія тощо) можливе тільки в майбутньому, але шлях до цього світлого майбутнього є прогресом, який припускає мету, а мета надає смисл людському життю. Теперішнє, реальне життя самостійного смислу не має.

Відповідно до третього підходу (який поділяється сучасним філософським матеріалізмом), життя не має сенсу, який витікає з минулого чи майбутнього, тим більше, з потойбічного світу. В житті самому по собі взагалі немає ніякого, раз і назавжди заданого, колись визначеного сенсу. Тільки ми самі свідомо чи стихійно самими способами нашого буття надаємо йому сенс. Але тут виникає питання: чому ж більшість людей живе змістовним, смислonaповненим життям? Відчуття смислonaповненості людині надає той факт, що на протязі свого індивідуального життя вона ніколи не досягає «цілей» життя родового, історичного; в цьому аспекті людина є істотою, адекватно нереалізованою. Нереалізованість, незадоволеність собою містять у собі спонукальні причини постійної творчої діяльності, яка приводить до відчуття смислonaповненості життя. Крім цього, для людини має сенс цінність життя самого по собі. В цьому полягає сенс життя окремої особистості, який вона реалізує через суспільство, але в принципі таким же є і сенс життя суспільства, людства в цілому, який вони реалізують в історично неоднозначних формах. Міра єдності особистого та суспільного, неоднакова на різних етапах історії, і визначає цінність людського життя.

Формами існування людства є соціально-етнічні спільноти. Людство — не механічний агрегат індивідів, а своєрідне поєднання родоплемінних колективів, народів, націй. Такий стан людства є результатом усієї світової історії. Соціально-етнічні спільноти — це такі групи людей, які виникли в минулому внаслідок відносної ізоляції і відрізняються від інших груп мовою, особливою культурою та своєрідністю історичного розвитку.

Історично першою соціально-етнічною формою людей є рід. Він заснований на кровнородинних зв'язках і веде своє походження по одній лінії — материнській чи батьківській, має спільну мову, спільні звички, релігійні вірування та деякі елементи первісної культури. Виник рід із первісного людського стада, а з певної сукупності пов'язаних шлюбними відносинами родів виникає плем'я. Крім рис, властивих роду, плем'я має і нову якість — племінне самоуправління, виникнення патріархальної сім'ї та майнової нерівності. Саме ці риси підривають родовий устрій із середини (мається на увазі поява міжсеме́йних територіальних стосунків та виникнення приватної власності). На зміну родовій організації людства приходять нові соціально-етнічні спільноти — народності. Народність характеризується спільністю території, єдиною мовою (поряд з існуванням різних діалектів племен, що входять у народність), елементами єдиної культури. Кожна народність має також свій побутовий спосіб (уклад) життя, свої обряди, традиції, свою збірну назву.

Процес ліквідації економічної роздробленості, зміцнення господарських зв'язків між окремими народностями, об'єднання місцевих ринків у загальнонаціональний та інші фактори привели до появи більш зрілої, розвиненої соціально-етнічної спільності людей — нації.

Останні живуть на певній території, мають спільну мову та історичну долю, беруть участь у єдиному культуротворчому процесі, формуванні й розвитку певного економічного укладу, є носіями своєрідних вірувань, звичаїв та традицій.

Але найбільш сталою рисою нації вважається національний характер, який об'єднує в собі такі риси нації як національні почуття, національну самосвідомість.

Таким чином, ми теоретично зафіксували логіко-історичну послідовність виникнення якісно своєрідних спільностей людей (рід — плем'я — народність — нація). Проте її не слід абсолютизувати. Розвиток і зміна одних спільностей людей іншими — це складний, несинхронізований процес, внаслідок якого поряд із сучасними спільнотами, тобто націями, існують як архаїчні родоплемінні спільноти, так і народності.

Окремо треба виділити таке поняття як народ, оскільки використовується воно в різних значеннях. По-перше, воно позначає населення певної країни і в цьому розумінні включає всі нації та народності, які проживають на території країни і на засадах рівності або пригноблення беруть участь в економічному, політичному, культурному житті. По-друге, поняття «народ» використовують для призначення різних форм спільності людей, таких як плем'я, народність, нація. Нарешті, цим поняттям позначають найбільш активну й впливову в соціально-політичному відношенні частину населення.

Список літератури

1. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. — М., 1991.

Одержано 29.12.10

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т. Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Джерела та рушійні сили розвитку суспільства

Саморозвиток суспільства означає лише ті зміни, що є результатом розгортання власних можливостей. А це означає, що джерело розвитку суспільства знаходиться в самій системі суспільства і є причиною його самопородження. Соціальна філософія прийшла до висновку, що основним джерелом розвитку суспільства виступають суспільні суперечності. Пріоритетну роль серед них відіграють суперечності власності (економічна сфера) — саме вони визначають всі інші суспільні суперечності, а їх розв'язання — основне джерело розвитку і в інших сферах: соціальній, політичній та духовній. Такий соціальний процес триває від первісного до сучасного цивілізованого суспільства.

Важливою проблемою соціальної філософії є проблема детермінантів або рушійних сил соціального процесу. В різні часи філософи вважали рушійними силами суспільства Божественний розум, ідеї, географічне середовище, потреби та інтереси, продуктивні сили, соціальні революції тощо.

Сучасна соціальна філософія прийшла до висновку, що під рушійними силами, насамперед, розуміється діяльність людей з їх спонукальними мотивами — потребами та інтересами. Залежність безпосередньої життєдіяльності людини від соціальних умов життя виражається саме в інтересі. Зміст інтересу визначається тим, в якій мірі соціальні умови життя забезпечують потреби людини. Якщо суспільний лад задовольняє потреби, в інтересах людини його зміцнювати і навпаки. Інтерес існує об'єктивно, незалежно від того, усвідомлений він чи ні. Усвідомлення інтересу перетворює його на головну рушійну силу діяльності людей. А матеріальний інтерес